

SHRI AUROBINDO GHOSH VA JALOLIDDIN RUMIY FALSAFASIDA ONG TASAVVURLARINING KOMPARATIVISTIK TAHLILI

*Boydadayev Abdurrohmon Tolibjon o'g'li, Mirzo Ulug'bek
nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti mustaqil izlanuvchisi*

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CONCEPTS OF CONSCIOUSNESS IN THE PHILOSOPHY OF SRI AUROBINDO GHOSH WA JALALIDDIN RUMI

*Boydadaev Abdurrokhmon Tolibjon ugli, independent
researcher of the National University of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek*

<https://orcid.org/0009-0007-3191-6715>

e-mail:

a.boidadaev@yanex.com

КОМПАРАТИВНЫЙ АНАЛИЗ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О СОЗНАНИИ В ФИЛОСОФИИ ШРИ АУРОБИНДО ГХОША И ДЖАЛАЛИДИНА РУМИ

*Бойдадаев Абдуллохмон Толибжон угли, самостоятельный
соискатель Национального университета Узбекистана
имени Мирзо Улугбека*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ikki taniqli mutafakkir – Shri Aurobindo Ghosh va Jaloliddin Rumiyning ong haqidagi g'oyalarining komparativistik tahlili keltirilgan. Ularning falsafiy va irfoniy tushunchalarining asosiy jihatlari o'rganilib, ong mohiyatini tushunishdagi o'xshashliklar va farqlarni ta'kidlaydi. Maqola ong falsafasini tushunishni chuqurlashtirishga va falsafa, psixologiya va ma'naviyat sohalarida fanlararo tadqiqotlar uchun yangi yo'nalishlarni ochishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: ong, tafakkur, intellekt, intuitsiya, irratsionalizm, komparativistik tahlil.

Abstract: This article presents a comparative analysis of the ideas about consciousness held by two prominent thinkers - Sri Aurobindo Ghosh and Jalaluddin Rumi. It explores the key aspects of their philosophical and mystical concepts, emphasizing both the similarities and differences in their understanding of the nature of consciousness. The article aims to deepen our understanding of the philosophy of consciousness and open up new avenues for interdisciplinary research in the fields of philosophy, psychology, and spirituality.

Key words: consciousness, mind, intelligence, intuition, irrationalism, comparative analysis.

Аннотация: В данной статье представлен компаративный анализ представлений о сознании у двух выдающихся мыслителей – Шри Ауробиндо Гхоша и Джалалиддина Руми. Исследуются ключевые аспекты их философских и мистических концепций, подчеркивающие как сходства, так и различия в понимании природы сознания. Статья направлена на углубление понимания философии сознания и открытие новых горизонтов для междисциплинарных исследований в области философии, психологии и духовности.

Ключевые слова: сознание, мышление, интеллект, интуиция, иррационализм, компаративный анализ.

KIRISH. Ong muammosi falsafiy an'analarda markaziy o'rinni egallaydi va uni tushunishga bo'lgan yondashuvlarning xilma-xilligi tadqiqot uchun keng zamin yaratadi. Ushbu maqolada biz ikkita taniqli mutafakkir – Shri Aurobindo Ghosha va Jaloliddin Rumiyning ong haqidagi g'oyalarini qiyosiy tahlil qilamiz. Ikkala faylasuf ham turli xil madaniy va tarixiy kontekstlarga mansub bo'lsa-da, ongning tabiati va uning mohiyatining eng yuqori holatlari bilan bog'liqligi to'g'risida chuqur va ko'p qatlamli qarashlarni taklif qilishadi. Shri Aurobindo, hind faylasufi va shoiri, ongni nafaqat shaxsni, balki butun insoniyat sivilizatsiyasini o'zgartira oladigan dinamik kuch sifatida ko'rib, ma'naviy va moddiy integratsiyaga e'tibor qaratadi. Uning ta'limoti ichki evolyutsiya va ongning yuqori darajalariga erishish muhimligini ta'kidlaydi. Boshqa tomondan, mutafakkir Jaloliddin Rumiyni ongni muhabbat fenomeni orqali o'rganadi. Rumiyni uchun ong Xudoni anglash yo'lidir, bu yerda shaxsiy tajriba va sezgi asosiy rol o'ynaydi. Uning she'riy metaforalari va tasvirlari insonning ichki holati va universal ong o'rtasidagi munosabatni ta'kidlaydi. Tahlil davomida biz ushbu mutafakkirlarning yondashuvlaridagi o'xshashliklarni ham, farqlarni ham ochib beramiz, ularning falsafiy an'analari ongni tushunishni qanday shakllantirishini o'rganamiz.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Ong falsafasini irratsionalizm nuqtayi nazaridan tadqiq etish bilan I.Blauberg, O.Kuskarova, V.Babina, S.Barabanov, I.Bokachev, I.Neznamova, Yu.Arkan, I.Bulichev kabi xorijiy tadqiqotchilar shug'ullanib kelmoqda. Ularning tadqiqotlari asosan ongning irratsional mohiyatini o'rganishga qaratilgan. Mamlakatimizda ushbu sohada tadqiqotlar bilan R.Nosirov, R.Karimov, G.Kabulniyazova, G.Ruzmatova, G.Sultonova, K.Saidova, R.Bekbayev kabi mutaxassislar shug'ullanmoqda. Mazkur mutaxassislarning qarashida ong fenomenini tadqiq etish komparativistik tahlilga asoslangan.

Metodologik nuqtayi nazardan, ushbu maqolada keltirilgan muammoni batafsilroq ochib berish uchun komparativistik tahlil, germenevtika, kontekstual yondashuv, sintez, umumlashtirish, induksiya va deduksiya kabi usullar qo'llanilgan.

NATIJALAR. Insonning ruhiy rivojlanish jarayoni murakkab hamda ko'p qirrali bo'lib, asrlar davomida ko'plab buyuk mutafakkirlar e'tiborini

o'ziga tortib kelgan. Ular bu jarayonda uchraydigan qiyinchiliklar va qonuniyatlarni o'rganishga harakat qilishgan. Aynan shu mutafakkirlar qatoriga buyuk faylasuf J.Rumiyni va mashhur hind mutafakkiri A.Gxosh ham kiradilar. A.Gxosh ruhiy rivojlanish jarayonini o'rganar ekan, uni uch turga bo'ladi. Bular dunyoviy, diniy va ijtimoiy ko'rinishlarni tashkil etadi:

“Dunyoviy, ruhiy rivojlanish deb, tashqi muhit bilan inson o'rtasidagi munosabatlar majmuasi, tashqi muhitning insonga ta'siri, insonning jamiyatda egallagan o'rni, inson ijtimoiy faolligining turlari tushuniladi”[4].

Ruhiy rivojlanishning ikkinchi turi “...diniy rivojlanish bo'lib, uning maqsadi insonni narigi dunyo hayotiga tayyorlashdir, uning eng umumiy maqsadi insonni poklikka boshlash, avliyolik darajasiga erishish, gunohkor inson bandasini Allohning rahmati va marhamati bilan komillik darajasiga yetishishidir”[4].

Rivojlanishning uchinchi turi inson ruhining uning vujudi bilan birlashishi va inson ongini ruh orqali o'zgartirish, jon va ruhning birligi orqali nafs va hirsni nazorat etish, inson qalbidagi barcha xiraliklardan ozod bo'lishdan iboratdir. Bu borada Sh.Aurobindo “haqiqat kuch-quvvatini ruh bilan jonning birlashishi natijasida his qila bilish Allohning ilohiy ruhini va uning mo'jizakor kuchini yetkazuvchi vositaga aylanishi, ilohiy hayotning insonda yuzaga chiqishi va insonning ilohiy kuch-quvvat bilan birlashib ketishi – mana shu narsalar integral yoganing oliy maqsadidir”, – deb yozadi [4].

Dunyoviy ruhiy rivojlanish yoki hozirgi zamon tilida aytganda, ma'naviy rivojlanish inson tafakkurining qonuniyatlariga bo'ysunadi va bu yerdagi iroda asosan tafakkurning qonun-qoidalariga asoslanadi. Shri Aurobindoning fikricha, dunyoviy ruhiy rivojlanish shakli tafakkur bilan chegaralangan bo'lib, oliy ruhning trastsendental doiralariga kirib bora olmaydi, aql orqali qalb olamiga kirib bo'lmaydi. Sh.Aurobindo Gxosh shunday ta'kidlaydi: “Dunyoviy komillikka erishish yo'li insonni faqat aqliy-jismoniy mavjudot deb hisoblaydi. Uning oliy maqsadi inson tafakkurini yuksak darajaga ko'tarish, tananing sog'lomligiga erishish, jamiyat tomonidan tan olingan qonunlar va urf-odatlar asosida o'z shaxsiy baxtiga erishish, dunyoviy rohatlardan har taraflama lazzatlanish axloqiy-estetik qadriyatlarini rivojlantirish”[4].

Aurobindoning fikricha, bunday ma'naviyat va ruhiy rivojlanish shakli nihoyatda muhim bo'lgan tomonlarni e'tibordan chetda qoldiradi, ya'ni uning uchun insondagi barcha ruhiy holatlar faqat tafakkurning shakllari va elementlariga aylanib qoladi. Aslida esa, ruhning hayoti tafakkur doirasidan chetga chiqib ketadi va ruh tafakkurdan tubdan farq qiladi. Ruhiiy rivojlanishning yoga shakli dunyoviy va diniy rivojlanishni inkor etmaydi. Insonda aqliy faoliyatdan tashqari ruhning hayoti va uning inson tabiatida mavjudligi tamoyili, diniy rivojlanish shaklini esa to'ldiruvchi fikr shundan iboratki, inson nafaqat u dunyoda, balki bu dunyoda ham baxt-saodatga erishishi mumkin. Uning ruhi va tanasi bu dunyoda ham mutanosib holatga kelishi mumkin.

MUHOKAMA. Oldingi falsafiy ta'limotlarda ruhi aqlning eng yuqori sof shakli deb tushunishgan. Lekin Sh.Aurobindo ta'limotida ruh tushunchasi ulardan tubdan farqlanib, u nihoyatda sermazmun va serqirra tushunchadir. Ruh tushunchasini ochib berish uchun Aurobindo ruhiy muhabbat masalasiga e'tiborni qaratadi va ruhiy muhabbat his-tuyg'usi orqali ruh tushunchasining mohiyatini ochib berishga harakat qiladi. Aurobindoning fikricha, ruhiy muhabbat zaminida Allohga bo'lgan muhabbat yotadi. Bunday muhabbat inson qalbida va inson qalbidan tashqarida mavjud bo'lgan xudoga qaratilgan. U xudoni oliy ruh va tabiat sifatida tushunadi. Uningcha, Alloh har narsada: koinot, yer, o'simliklar, hayvonlar, quyosh, osmon, yulduzlar va insonda mavjuddir. Insonda xudo uning oliy ruhi shaklida o'z qiyofasiga egadir. Insonning oliy ruhi inson qalbida yashiringan xudo bilan aynandir[7]. Aynan ana shu insonning oliy ruhi, Aurobindoning fikricha, inson qalbida yashiringan xudo, ruh tushunchasiga to'g'ri keladi. Xudo bir va u har yerda mavjud, uning inson qalbida mavjudligi hind falsafasida individual purusha tushunchasi orqali ifoda etiladi.

Aynan shu shaklda komillikka erishgan inson qiyofasi Allohning mavjudligi bilan qo'shiladi va Alloh inson qiyofasida o'z timsolini ko'radi. IX asrda yashagan mutasavvif shayx Mansur Xalloy "Anal haq!" deb, islom olamini g'azabiga duchor bo'ldi. Uning "Anal haq" tushunchasi aynan hind falsafasidagi individual purusha tushunchasiga mos keladi. Islomda inson Alloh bandasi deb tushunilgan, tasavvuf ta'limotida esa, inson komillikning eng yuqori darajasida fano bo'ladi, ya'ni o'zligidan voz

kechib, Alloh bilan qo'shib ketadi. Shunda uning borligi Allohning borligi bilan yagona bir borliqni tashkil etadi. "Anal haq" tasavvufda aynan shu jarayonni anglatadi. Bu jarayonning mohiyatini J.Rumiy o'zining "Ichingdagi ichingda" asarida ochib beradi.

"Anal haq" tushunchasi tasavvufda komil insonning Alloh timsoliga aylanishini anglatadi. Allohning yakkaligi insonning borligi bilan Allohning borligi o'rtasida o'tib bo'lmas farq yo'qligini anglatadi. Allohning borligi uni hamma yerda, jumladan, inson tabiatida ham mavjudligidir. Agar inson Allohning bandasi deb hisoblansa, uning borligi xudoning borligidan ajratiladi va inson Allohning xizmatkori, quliga aylanadi. Rumiyning fikricha, Allohning quli tushunchasi tasavvufdagi mahbub tushunchasidan ancha past turadi, chunki u insonning ichki botiniy olamida Allohning timsolini ko'rishga to'sqinlik qiladi.

Oliy ruhning insondagi tajallisi ruhiy muhabbatning siru-asrorlari orqali namoyon bo'ladi. Ruhiiy muhabbat zaminida ma'shuq va ma'shuqa munosabatlari yotadi. Ma'shuq ekstaz holatida Allohga bo'lgan muhabbatiga butkul g'arq bo'ladi. O'zligidan voz kechib, fano holatiga tushadi. Ekstaz holati orqali insonning borligi Allohning borligi bilan qo'shiladi. Ma'shuqa jamolidan parda ochilib, ma'shuq uning visolida o'z qiyofasini ko'radi.

Tasavvufda ruhiy muhabbatning sir-sinoatlarini go'zal ma'shuqa va ko'zgu timsolida ham keltirishgan. Go'zal ma'shuqa bu olamiy jon timsoli bo'lsa, uning qo'lidagi ko'zgu esa olamiy jon tomonidan yaratilgan butun borliqdir[6]. Go'zal ma'shuqa ko'zguga qarab o'zining maftunkor jamolini ko'radi va bundan hayratlanib, uyquga ketadi. Ma'shuq aning uyquga ketishi hind falsafasida Braxmanning tunlari deb atalsa, uning uyqudan uyg'onib muhabbat zavqi bilan ko'zgdagi o'z aksiga qo'shib ketishi esa braxmanning kunlari deb ataladi.

Tasavvufdagi xulul va ittixod holatida xudo barcha narsalarda tajalli etib, shu narsalar orqali o'z qiyofasiga ega bo'ladi. Inson qalbidagi Alloh timsoli bu uning oliy ruh timsolidir. Tasavvufdagi yuqorida keltirilgan ma'shuq va ma'shuqa timsollari hind falsafasining yoga ta'limotining ruhiy muhabbat tasavvuriga mos keladi. Aurobindo shunday deb yozadi: "Xudoning mavjudligi uning mavhum holatdagi mavjudligi emasdir, balki u insondagi ruhiy zavqlanish va ruhiy muhabbat tuyg'ularini his

qilguvchi mavjudlikdir. Hindlar ta'limotida inson qalbidagi xudoning bunday mavjudligi individual purusha tushunchasi orqali ifoda etiladi" [4].

Rumi va Aurobindo ruhiy muhabbatni inson ruhining yagona ozuqasi deb hisoblaydilar. Jonning ozuqasi aslida nima? Rumiyning fikricha, shakl jihatidan jonning ozuqasi bu ibodatdir, lekin faqat ibodat bilan ruhiy ozuqaga erishib bo'lmaydi. Ibadat bilan birga Allohga bo'lgan ruhiy muhabbat qo'shilgan taqdirdagina jon o'zining ruhiy ozuqasiga to'liq erisha oladi. Ruhiy ozuqaga erishgan jongina fano holatiga tushadi. Fano holatida inson ruhi nur orqali Alloh borligiga qo'shilib ketadi. Inson ruhining fano orqali xudo borligiga qo'shilishi ruh hayotining mazmunidir. Ekstaz holatida inson vujudidan nihoyatda kuchli ruhiy quvvat o'tadi, natijada inson trans holatiga tushadi.

Eng avvalo, bu jarayonda inson o'zligini yo'qotadi va kuchli ilohiy nur oqimiga qo'shilib ketadi. Bunday holatni J.Rumi Mansur Xalloy kabi "Anal haq" deb ataydi. Bunday holatda insonning ichki dunyosi butun borliq bilan qo'shilib ketadi.

Bu holatni hind yoga falsafasida ongning kengayishi deb atalsa, tasavvuf olamida bu so'zsiz zikr paytida namoyon bo'ladi. Ushbu ekstaz holatiga nihoyatda kam insonlar erisha oladilar, chunki insonlar ruhiy rivojlanish jarayonining har xil bosqichlarida bo'ladilar. Bu esa, o'z navbatida, ularning holati va quvvatini belgilaydi. Rumi insonlarni ruhiy ustozlar, ularning shogirdlari va oddiy insonlarga ajratadi. Ruhiy ustozning quvvati oddiy insonning quvvatidan yuz baravar kuchlidir. Bu quvvat yordamida ruhiy ustozlar boshqa insonlardan pardalangan sir-u sinotlardan xabar topishadi. Aynan shu ruhiy quvvat insonning ijodiy qobiliyatini belgilaydi.

"Bu ijodiy kuch-quvvatni Alloh na yer-u ko'kka, na hayvon-u o'simliklarga bermadi. Bu kuch-quvvatni faqat insongagina berib, unda o'z siymosini ko'rди"[3].

Ammo inson doimo hamma o'zida yashiringan qobiliyatlarni yuzaga chiqara olmaydi. Bu haqda Rumi shunday fikr bildiradi: "Agar inson qimmatbaho xanjarni mix o'rnida ishlatib, unga qovoq ossa, bu xuddi qimmatbaho oltin idishda sholg'om qaynatishga o'xshaydi. Bu esa o'ta ahmoqlik emasmi?"[3].

Xuddi shunday inson ham o'zining ijodiy qobiliyatlarini har kungi arzimas yumushlarga sarflab, o'z qobiliyatlarini kerakli yo'nalishda

yuzaga chiqaza olmaydi. Moddiy boylikka hirs qo'yish inson tabiatida ochko'zlik, hasad va g'arazlarga olib keladi. Bu his-tuyg'ular insonning o'zligidan begonalashuviga olib keladi[2]. Bu esa, o'z navbatida inson qalbidagi ruhiy his-tuyg'ularni sezmasligiga olib keladi. Bunday begonalashuvdan qutulish uchun inson butun borlig'ini, o'zligini xudoga topshirishi kerak.

J.Rumiyning fikricha, inson o'z hayoti davomida to'plagan moddiy boylikka qaram bo'lmasligi kerak. Bu qaramlik inson qalbidagi Allohga va boshqa insonlarga bo'lgan muhabbat his-tuyg'usini so'ndiradi. Ruhiy muhabbat aslida inson qalbidagi barcha tirik mavjudotlarga bo'lgan muhabbat his-tuyg'usidir. Qalb ko'zi orqali inson butun borliqda yashiringan ruhiy go'zallikni his qiladi. Qalb ko'zi bilan ilg'agan narsalarni oddiy ko'z bilan ko'rib bo'lmaydi. Olam go'zalligi aslida borliqdagi barcha narsalarda, mavjudotlarda yashiringan Allohning jamolidir. Shunday qilib, Allohga bo'lgan haqiqiy e'tiqod bu aslida Allohga bo'lgan muhabbatdir. Faqat Allohga bo'lgan muhabbat orqali insonda yashiringan ijodiy qobiliyat yuzaga chiqadi. Inson o'z hayoti davomida ko'pgina narsalarga mehr qo'yishi, ko'p narsalar bilan shug'ullanishi mumkin, lekin bu narsalarning barchasida chegara bor, holbuki, haqiqiy ruhiy ijodning haqiqiy chegarasi yo'qdir[3].

Haqiqiy ijodkorlik qobiliyati inson qalbidagi his-tuyg'ularni ruhiy jo'shqinlik orqali borliqdagi ruhiy kuch-quvvat bilan birlashtiradi va insondagi barcha zaifliklarni, charchoqlarni yengishga olib keladi. Shuning uchun ham hayotning o'zi ulkan ijodiy jarayondir. Insonning intellektual ijodi ruhiy ijodidan katta farq qiladi. Intellektual ijod aslida inson ongida borliqdagi barcha narsalarning in'ikosidir. Ammo bu ijod tafakkur doirasida chegaralangandir. Ruhiy ijod esa inson qalbida barcha borliqdagi ruhiy kuchlarni yuzaga chiqishi va bu ruhiy kuch orqali insonni butun borliq bilan qo'shilib ketishidir.

J.Rumi inson qalbini nay sadolariga o'xshatadi. Bu sadolar orqali jon o'zining nozik go'zallik his-tuyg'usi va muhabbatini, hamda qayg'u-alam va iztiroblarini ifoda etadi. Ruhiy iztirob chekish inson o'zidagi ruhiy illatlardan poklanishidir. Bu orqali inson o'z manmanligi, xudbinligidan voz kechib, ichki his-tuyg'ularini borliqdagi ruhiy quvvat bilan birlashtiradi. Ruhiy muhabbat his-tuyg'usi orqali inson boshqa

odamlarda o'z aksini topadi va barcha odamlarning zoti bir ekanligini anglab yetadi. Ushbu zot xudoning o'zidir. Inson qalbi xuddi ko'zgudek boshqa insonning qalbidagi aks etadi [3].

XX asrning yirik faylasufi A. Bergson o'zining "Emerdjent evolyutsiya" asarida intuitsiya haqida yozar ekan, J. Rumiyning fikriga o'xshash ekanligini ko'rishimiz mumkin. Intuitsiya, Bergson ta'rifida, qalbdagi shunday bir his-tuyg'uki, u insonni barcha mavjudotlar bilan birlashtiradi [1]. Ruhiiy energiya, Bergson fikricha, yer yuzida ming yillar davomida bir necha oqimga bo'linib ketgan. Shunday oqimlardan biri intuitiv his-tuyg'udir. Intuitsiyani Bergson tafakkur faoliyatidan ajratib olib, oliy ruhning inson qalbidagi tajalliyi deb hisoblaydi. Bu tajalliy ruhiy muhabbat shaklida intuitsiyani yuzaga keltiradi. O'zining "Materiya va xotira" asarida yuqori darajadagi intuitsiya shaklini spontan-obrazli fikr yuritish qobiliyati, deb ham ataydi. Keyingi asarlarida esa, A. Bergson spontan-obrazli fikr yuritish qobiliyatini tafakkurdan ajratadi va kosmik darajadagi ruhiy energiya shakli deb hisoblaydi. Spontan-obrazli ko'rish haqida yozar ekan, Bergson uni ong ostidagi timsollarga asoslangan, deb hisoblaydi va bu K. Yungning ong ostidagi timsollariga o'xshab ketadi [5].

Hind yoga ta'limotida ham, Gxosh intuitiv ko'rish haqida gapirar ekan, unga ong ostidagi spontan timsollar xos deb yozadi. Bu qobiliyatni u ichki ko'rish deb ataydi. Hind falsafasi va tasavvuf ta'limotida ichki ko'rish zaminida ranglarni ko'rish qobiliyati yotadi, degan fikr mavjud. O'z ijodining markaziga inson qalbini qo'ygan J. Rumiyni yo'lovchiga o'xshatadi. Uning fikricha, bu yo'lovchining oldida begona uylarning eshiklari darrov ochilmaydi. Uzoq mashaqqatli va azobli yo'lni bosib o'tgandan keyingina bu uying eshiklari yo'lovchi uchun ochiladi. Inson qalbidagi ruhiy muhabbat orqali hayotning haqiqiy ma'nosi ochiladi.

Shri Aurobindoning fikrlari Rumiyni fikrlariga o'xshab ketadi. Masalan, Aurobindoning fikricha, ruhiy azob-uqubatlar inson qalbini poklovchi kuchli vositalardan biri hisoblanadi. "Yoga sintezi" asarida Aurobindo shunday deb yozadi: "Ayrim kimsalar hayotning azob-uqubatlaridan cho'chib, befarq bo'lib qolishadi, lekin Yaratganning sevgan bandasi uchun azob-uqubat, dard alamlarni chekib, sabrtoqatli bo'lish, uning visoliga yetishishning yagona yo'lidir. Inson hayotidagi g'am-anduh va azob-uqubatlar pardalangan to'siqlar bo'lib, ularni yengib

o'tgan insongina oxir-oqibat Alloh visoliga yetishar ekan, bu bilan u barcha g'am-anduhlardan forig' bo'ladi. Ular endilikda insonning ichki dunyosidagi rohat his-tuyg'ulariga aylanadi" [4].

XULOSA. Shunday qilib, yuqorida ko'rsatilgan yo'l va vositalar Rumiyni va Aurobindo ta'limotlarida bir-biriga o'xshaydi. Bunday o'xshashlikning hayron qoladigan joyi yo'q. Rumiyning tasavvufiy ta'limoti ham, Aurobindo Gxoshning yogasi ham qachonlardir yer yuzida mavjud bo'lgan va keyinchalik yo'qolib ketgan qadimiy madaniyat uchoqlarida barpo bo'lgan edi. Asrlar davomida bu ruhiy ta'limot Hindiston va Markaziy Osiyoga tarqalib bordi. Bu sarhadda yashovchi xalqlarning urf-odatlarini, diniy qarashlarini, iqlim shart-sharoitlaridagi farqlar ushbu ruhiy ta'limotni Markaziy Osiyoda va Hindistonda o'ziga xos shaklda tarqalishiga olib keldi. Agar Hindistonda insonning komillikka erishish haqidagi ta'limot asosan xilma-xil falsafiy tizim va yo'nalishlarda aks ettirilgan bo'lsa, Markaziy Osiyoda esa, bunday ta'limot xilma-xil sufiya mazhablarining amaliy hayoti va tajribasida namoyon buldi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Бергсон А. Творческая эволюция. – Минск, 1998. – Б.97.
2. Кабулнязова Г.Т. Компаративный анализ представлений Джалаладдина Руми, Анри Бергсона и Шри Аурбиндо Гхоша об интуиции и духовной любви // Вопросы философии. – 2021. – №11. – С.188-197. DOI: 10.21146/0042-8744-2021-11-188-197.
3. Румий Ж. Ичингдаги ичингда. – Тошкент, Ёзувчи, 1997. – Б.31-32.
4. Шри Аурбиндо. Синтез Йоги – Москва: Ника, 1993. – Б.246-248.
5. Юнг К. Психологические типы. – Минск: Попурри, 1998. – Б.110.
6. Karimov R., Bekbaev R. The Traditionalism of Rene Guenon in the Discourse of Philosophy of History and Social Anthropology // Wisdom. – 2022. – No.1(21). – P.194-202. DOI: doi:10.24234/wisdom.v21i1.712.
7. Karimov R., Naumenko O., Saidova K., Elmuratov R., Bekbaev R. The Phenomenon of Education in the Context of an Intercultural Philosophical Approach // Wisdom. – 2022. – №4(24). – P.84-90. DOI: 10.24234/wisdom.v24i4.941.